

SVJEDOČENJE VELIKOGA LEVIČARSKOG IDEALISTA ANTE CILIGE

Blaženi Alojzije Stepinac te manje poznati i nepravedno historiografski još zapostavljeni dr. Ante Ciliga hrabro su pridonijeli Hrvatskoj da sačuva svoje dostojanstvo i savjest, ne samo u nacionalnim nego i u međunarodnim okvirima.

»Alojzije Stepinac, veliki svetac i veliki čovjek!«

Mladen Hanzlovsky

— U burnim, zamršenim, opasnim i tragičnim okolnostima kakve je nametnulo XX. stoljeće Hrvatskoj, posebno njegovoj drugoj polovini, dva su njezina velikana znakovito i hrabro pridonijela da sačuva svoje dostojanstvo i savjest, ne samo u nacionalnim nego i u međunarodnim okvirima. To su, blaženi Alojzije Stepinac te manje poznati i nepravedno historiografski još zapostavljeni dr. Ante Ciliga. Ne dovođim ih u ovom slučaju bezrazložno u vezu. O tome se danas malo znade.

Iz njihova tajnog susreta, na Stepinčevu inicijativu, proizašla je oporučna Ciligina ocjena o »Stepincu kao velikom svecu i čovjeku«, to više neočekivana jer su obojica bili pripadnici suprotnih svjetonazora, teističkog i ateističkog! Ali, zblížila ih je zajednička etika u borbi za mir, istinu i pravdu, uzdignuta iznad varljivih ideologija i političke prisile, spuštenih tada do najbrutalnijih, bra-toubojičkih razračunavanja. Zbilo se to u Zagrebu 1943. Jedna tadašnje Stepinčeva gesta, dostojna najveće žrtve jednog svećenika za ljude i patnike oko sebe, urezala se do kraja dugog i neobičnog života u Ciligu takvim nezaboravom da je, vrativši se izmučen ali sretan u 94. godini i poslije šezdesetak godina progonstva u domovinu, ispisao 1991. na krevetu zagrebačkog doma umirovljenika u Klaićevoj oporuku u kojoj, među ostalim, navodi: »Smatram srećom svog života što sam početkom 1943. godine imao susret s nadbiskupom Stepincem i upoznao osobno velikog sveca i velikog čovjeka!«

Tko je bio, zapravo, Ciliga?

Kako je došlo do tog susreta i tko je zapravo povijesno malo poznati dr. Ante Ciliga? Rođen je iste godine kao Stepinac, 1898, samo nešto sjevernije od Krašića, u istarskoj Proštini. Obojicu je zahvatio pri kraju I. svjetski rat, samo što za razliku od mladog i vjerski odgojenog Stepinca, buntovnog Ciliga, koji je po volji oca završio srednju školu kod strica u Mostaru, snažno su zahvatila tada moderna

previranja oko Oktobarske revolucije i toliko ga zanimala da je upravo on, a ne političar Tito ili pisac Krleža, kako se danas još smatra, bio protagonist ruskih i komunističko-socijalističkih ideja na ovom, također socijalno zapuštenom tlu.

Njegovoj buntovnosti pridonijela je činjenica da je bio i rođen u okupiranoj Istri i, što se danas također malo znade, prvi i pravi iskreni začetnik antifašističkog otpora u Europi. Zaboravu je pridonijelo kasnije propagandno naglašavanje jugoslavenskoga jugokomunističkog ustanka pod Titovim rukovodstvom 1941, dirigitiranog od Moskve. No upravo je Ciliga, vrlo aktivan u mladosti, a ne sedam godina stariji Josip Broz, uz Kardelja poticao organizaciju prvih komunističkih ćelija u Sloveniji i Hrvatskoj. Pa kad su Talijani počeli prodirati u Istru sa svojom fašističkom vojskom, pozvali su sunarodnjaci mladog Ciliga, već kao iskusnog srednjoeuropskog »revolucionara«, da ih povede u otpor. Tako su se g. 1921. pobunili uz Labinjane i seljaci iz Ciligina rodnog sela Šegovića, njegova kuća našla se u plamenu, a on opet u bijegu. U Jugoslaviji je postao urednikom zagrebačke »Borbe« i na filozofskom fakultetu, kod prof. Bazale, doktorirao prvi s jednom marksističkom tezom. Kako se zalagao za provedbu ultraljevičarskih stavova, opet je bio protjeran i tako se njegov životni put usmjerio logično prema Moskvi.

No u središtu ruskog komunizma dogodila se u buntovniku iz Istre životna prekretnica. Uvidio je na licu mjesta što je »monumentalna, mramorna boginja«, kako je Krleža opjevao međunarodnu centralu komunizma, Kominternu, i koje kadrove šalje u Jugoslaviju, pa se javio kritikom, naivno vjerujući u proklamiranu partijsku demokraciju. Iako je Ciliga zbog svog obrazovanja i aktivnosti bio cijenjeni »kadar«, reakcija staljinista, možda upravo zato, bila je brza. Najprije su ga premjestili Kirovu na crveni Petrogradsko sveučilište, no kad su uvidjeli njegovu tvrdoglavost da ustraje u istini, protjerali su ga u Sibir.

To je nekadašnjeg zanesenjaka Oktobrom do kraja otriježnilo. Pro-

Dr. Ante Ciliga

veo je pet godina mučnog čišćenja i samo ga je spasila žilavost organizma i talijansko državljanstvo te insistiranje Italije da ga oslobode. Kako je Staljin nastojao steći međunarodnu diplomatsku naklonost, Rusi su ga prognali u Poljsku i on je produžio za Pariz, gdje ga je ugledni kružok međunarodnih disidenata ljubazno primio i nagovorio da napiše memoare. Tako je nastala njegova glasovita knjiga »U zemlji velike laži«. Ciligino otkriće odjeknulo je svijetom, a knjiga je prevedena i na japanski.

Nakon što ga je promućurni i Staljinu poslušni novoimenovani šef Kominterne za Jugoslaviju Josip Broz proglasio u Zagrebu »trockistom«, Ciliga je opet postao dvostruka opasnost u monarhističkoj Jugoslaviji, koja ga je prognala u novo progonstvo.

Rijetka potvrda Stepinčeve veličine

Radostan dočekavši 1941. godinu i raspad Jugoslavije, Ciliga se, opet pun čežnje za rodnim tlom, našao u

Paveličevoj Hrvatskoj gdje su ga ilegalni komunisti nekom trgovinom prokazali ustašama a oni su ga ucjenjivali za suradnju, a kad nije pristao, zatvorili su ga u Jasenovac. Tu je poslije Sibira otpočela druga životna Ciligina drama. U logoru je dobio privilegirani smještaj, čak i mogućnost pisanja, pa je Ciliga napisao »Istarske priče« za koje ga i nagrađuju. (Svoj je pravi talent za pisanje i političku analizu dokazao tek smiren u Italiji gdje ga je kao višegodišnjeg komentatora poslije rata koristio i RAI). U logoru smrti nakon godinu dana svjedočenja pustio je i vratio se u zaraćeni Zagreb te je g. 1943. počeo u ustaškom tjedniku »Spremnost« varirati svoje memoare na »Zemlju velike laži«, što su fašistički ideolozi jedva dočekali.

No tada razglašeni buntovnik dobio je neočekivani i sudbonosni poziv na tajni sastanak od nadbiskupa Stepinca, koji se istaknuo već kritikom rata i rasnog režima, spašavanjem Židova i ostalih pritisa-rasne Hitlerove politike. Sada se zagrebački nadbiskup želio uvjeriti u stvarnu istinu kakav je kontroverzni logor Jasenovac. Ciliga se odazvao i nadbiskup je čuo od provjerenog borca za istinu i svjedoka što se u Jasenovcu događa pa je napisao Paveliću prosvjedno pismo o Jasenovcu kao »ljazi hrvatskog naroda«, te posredno odgovorio Himmleru koji je doputovao tajno u Zagreb da izvrši pritisak na rješavanje »židovskog pitanja«, naglašavajući, među ostalim: »Ako je posrijedi miješanje koje strane vlasti u naš unutarnji i politički život, onda se ne bojim da ovaj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti.« Stepinac je uspio u zalaganju da ostanu mješoviti brakovi pošteđeni do kraja rata, a krajem 1943. godine na povratku iz Marije Bistrice održao je glasoviti antimilitaristički govor na Kaptolu u kojem

Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac želio se uvjeriti u stvarnu istinu kakav je kontroverzni logor Jasenovac pa je tajno pozvao k sebi Ciligu koji se odazvao i nadbiskup je čuo od provjerenog borca za istinu i svjedoka što se u Jasenovcu događa pa je napisao Paveliću protestno pismo o Jasenovcu kao »ljazi hrvatskog naroda«, te posredno odgovorio Himmleru koji je doputovao tajno u Zagreb da izvrši pritisak na rješavanje »židovskog pitanja«, naglašavajući, među ostalim: »Ako je posrijedi miješanje koje strane vlasti u naš unutarnji i politički život, onda se ne bojim da ovaj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti.«

je osuđuje rasnu politiku. Prosvjed je snažno odjeknuo svijetom kao nekada Ciligino demaskiranje sovjetske propagande. Taj govor iskoristila je na partizanskom teritoriju i Titova propaganda, a začuđeni predstavnik Wermachta u Zagrebu komentirao je, pogotovo jer je izrečen usred rata, da u Njemačkoj zasigurno govornik ne bi ugledao sljedeće jutro živ. Pa iako je Stepinac bio otprilike na Paveličevoj »crnoj listi«, on ga se nije usudio dirati, vjerojatno i po savjetu Nijemaca da ne bi pridonijeli odljevu Hrvata u partizane.

Ciliga je srećom preživio rat i potom u Italiji napisao svoje zapažene memoare, među ostalim, i na Jasenovac, što je jedinstvena ratna memoaristika u Europi, nedovoljno poznata ovdje u Hrvatskoj.

Po raspadu Titove Jugoslavije opet je Ciliga pohrlio u domovinu te u dubokoj starosti ispisao na umoru oporuku u kojoj se sjeća najznačajnijih susreta, pa iako ostaje do kraja dosljedan svojim pomalo romantičnim socijalističkim i ateističkom uvjerenjima (tražio je civilni pokop bez svećenika), naglasio je doslovno da je u »Stepincu susreo velikog čovjeka i sveca« te da smatra »srećom svog života« što je »početkom 1943. godine imao susret s nadbiskupom Stepincem«.

U premnogim zahvalama i priznanjima što ih povijest sve više ističe prema Stepincu, Ciligino zauzima posebno mjesto koje je, razmjerno od koga je došlo, prema-
lo isticano. ■

5. Smatram srećom svog života što sam početkom 1943 godine imao susret s Nadbiskupom Stepincem i upoznao osobno velikog sveca i velikog čovjeka. O dragoj uspomeni mi je ostalo sjećanje na velikog franjevačkog teologa fra Karla Balića, sa visokim poštovanjem mislim na kardinala i bivšeg Državnog Sekretara Casarolija koji je visoko ocijenio moju informaciju odnosno predviđanje svjetskoj javnosti, 30 godina prije ostvarenog predviđanja, da će sovjetska vlada u budućnosti evoluirati k miroljubivoj politici prema vjerama, a naročito prema službenoj ruskoj pravoslavnoj Patrijarhalnoj Crkvi. Bonapartiski blok Partije, Patrijarhata i vojničkog Zapovjedništva osigurava danas i osiguravat će kroz stanoviti period vremena, okupljeni pod vodstvom Gorbačova vlast u Rusiji i cjelini Sovjetskog Saveza. Demokratski nastupi Jeljcina povoljni su predznaci za daljnju budućnost..